

سیمای فرهنگی روستا

بالاجاده *

یکی از روستاهایی که نام و آوازه‌اش در گرگان زمین با علم و فرهنگ همراه بوده و هست، روستای «بالاجاده» است. این روستا در تقسیمات کشوری از توابع دهستان سدن رستان غربی بخش مرکزی شهرستان کردکوی است و در ۵۴ درجه و ۷ دقیقه‌ی طول شرقی و ۳۶ درجه و ۴۸ دقیقه عرض شمالی و در ارتفاع ۱۶۵ متر از سطح دریا و حدود ۷ کیلومتری جنوب شرقی کردکوی واقع شده است.

شواهد فراوانی از قدمت کهن این ناحیه حکایت می‌کند. آثاری هم چون ویرانه‌های قلعه‌ها، برج‌ها، سفالینه‌ها، آثار شیشه‌ای و حافظه تاریخی ساکنین این دیار حاکی از سابقه دیرینه سکونت با بیش از ۵۰۰۰ سال در این ناحیه است. وجود مناطقی هم چون گبران شهر، بانکلاته (بانوکلاته)، تارستان، کانه‌خل (کهنه آبادی)، سورم سرا، تاق بن، بالده و ... که در نزد مردم این ناحیه به عنوان سکونت‌گاه‌های قدیمی شناخته می‌شوند، بر این موضوع تاکید دارند.

علاوه بر آن در قبرستان قدیمی این روستا سنگ قبری کشف شده که متعلق به قرن هفتم هجری است. این سنگ متعلق به فردی است به نام «ملک گشتاسف»، روی این سنگ نوشته شده است:

«انتقل من دارالفناء الی دار البقاء المتوفی السعید المرحوم المغفور ملک الامرا ... الاکابر سیف ... ملک گشتاسف بن المغفور المبرور ملک معظم مجتبی ... ملک شمس الدین مهدیان طاب ثراه ... فی اوایل جمادی الاول فی تاریخ سنه ثلث خمسین و ستمائه»

طایفه «مهدیان» امروز یکی از طوایف ساکن این روستا هستند که معتقدند به استناد همین سنگ قبر، سابقه سکونتشان در این روستا به بیش از ۷۰۰ سال می‌رسد.

* با تشکر از همکاری

محمد رایجی برای

تهیه این مطلب

واژه «بالاجاده» از زمانی کاربرد پیدا کرده که جاده‌ای در شمال محل کشیده شد و این همان راه شاه عباسی است که در زمان شاه عباس اول صفوی و به نام او در سرتاسر مازندران و گرگان و بیشتر مناطق ایران کشیده شد. شاه عباس پس از سرکوبی دشمنان خارجی خود (ازبکان و عثمانیان) برای برقراری امنیت داخلی و احیای بازرگانی و تسهیل آمد و شد کاروان‌های تجاری و ... در بیشتر مناطق ایران دستور ساخت جاده سنگ فرش را داد که به جاده شاه عباس یا راه شاه عباس موسوم شد و هنوز هم بقایای آن به همین نام نامیده می‌شود. از آن جا که احداث جاده یکی از مهم‌ترین کارهای عمرانی منطقه بوده، محلی را که در بالای جاده شاه عباسی قرار گرفته بود، بالاجاده نامیدند. آثار و علائم بالاجاده پیشین را در اطراف آن باید جستجو کرد. ویرانه‌های آثاری هم چون قبرستان‌های قدیمی، راه‌ها، سفالینه‌ها، بقایای دژهای دفاعی، تپه‌های تاریخی، قصر، معبد و... که در اطراف محل کنونی به چشم می‌خورد، حاکی از سابقه طولانی آن دارد.

در معماری قدیم بالاجاده به علت مجاور بودن با جنگل، چوب به کار برده می‌شد. پوشش ساختمان‌های قدیمی برای عموم مردم گالی پوش و برای متمولین و اعیان، سفال و به ندرت هم حلب بود. ساختمان‌ها رو به جنوب ساخته می‌شد تا هم نورگیر و هم به سمت قبله باشند. در گذشته بیشتر ساختمان‌ها یک طبقه و شماری نیز دو طبقه بوده است.

زندگی گذشتگان در این محل به صورت طایفه‌ای بود، افراد هر طایفه در یک مجتمع که اطراف آن هم چهاردیواری بود به سر می‌بردند و آن جا به نام همان طایفه نامیده می‌شد. مانند: اسبوخل، مهدیان‌خل، قجرخل، یزدی‌خل، بهرام‌خل و...

در چینه و دیوار ساختمان‌های قدیمی، سنگ و کاه‌گل به کار می‌رفت.

از قدیم در اطراف بالاجاده خندق حفر شده بود. این خندق از شمال شرقی محل، یعنی از کنار رودخانه‌ی شرقی تا کنار درمانگاه امروزی و از آن جا تا محل مدرسه رادکانی حفر شده بود. در محلی که امروزه حمام پایین محله قرار دارد و نیز دبستان رادکان روستا دو دروازه داشت که در آن نگرهبانی می‌دادند. حفر خندق و نگرهبانی به جهت دفاع در مقابل مهاجمان بوده است.

بالاجاده به سبب مجاورت با جنگل و نزدیکی با دریا و داشتن موقعیت میان کوهی دارای آب و هوای معتدل است. زمستانی سرد و بارانی و تابستانی ملایم و مطبوع دارد. در زمستان به واسطه جریان بادهای شمالی تراکم ابرها در کوهستان بیشتر و در نتیجه مقدار برف و باران افزون‌تر است. علاوه بر جریان بادهای شمالی، بادهای مدیترانه‌ای و بادهای محلی و هم چنین نزدیکی به دریای خزر بر شرایط اقلیمی منطقه تأثیر می‌گذارند.

همانطور که گفته شد روستای بالاجاده با توجه به قدمتش، دارای اماکن تاریخی زیادی است. از جمله‌ی این اماکن تپه‌ها و قلعه‌هایی است که از سال‌ها پیش بجا مانده‌اند. در ادامه با برخی از این اماکن که در کتاب «سورم سرا» معرفی شده‌اند، آشنا می‌شوید. «سورم سرا»

مجموعه‌ای دو جلدی است که به معرفی تاریخ، فرهنگ، ادبیات، طبیعت، و فرهیختگان بالاجاده می‌پردازد و توسط دو تن از پژوهشگران اهل این روستا، کریم ا... قائمی و مرحوم دکتر جمشید قائمی تالیف و گردآوری شده است.

تپه‌ها:

انارتپه: (تپه بزرگ مزایش) این تپه در شمال بالاجاده و در جنوب دین تپه (تپه مقدس) ... چهارده واقع و یکی از تپه‌های معروف منطقه است. آثار سفالی و شیشه‌ای به وفور در آن دیده می‌شود.

تپه کوچک مزایش: این تپه در شرق انارتپه و در شمال شرق بالاجاده واقع شده است و از تپه‌های قدیمی می‌باشد.

تپه بالده: واقع در زمین مرحوم عبدالله شهریاری در مزرعه بالده.

تپه بانکلاته: این تپه در غرب بالاجاده و در مزرعه بانکلاته واقع است. این تپه یکی از تپه‌های بسیار قدیمی منطقه است که آثار به جا مانده در آن حکایت از پیشینه‌ای کهن دارد و به نظر می‌رسد جایگاه معبدی قدیمی بوده است. این تپه اکنون در زمین محمد ابراهیم بهرامی واقع است.

نرگس تپه: در مزرعه جزمیلیار و در زمین آدم علی قلندرآیسی واقع است.

تپه نوردله:

تپه طبیعی سزدار: این تپه در غرب محل واقع است و سفالینه‌های فراوان در برخی از قسمت‌های آن، حاکی از سکونت مردم قدیم است.

تپه لمبک: در غرب بالاجاده و در غرب تپه سزدار واقع است، که آثار سفالی و شیشه‌ای زیادی در آن دیده می‌شود.

تپه لرگی: واقع در شمال شرقی محل، در کنار رودخانه.

ازدار تپه: در جنوب شرقی تپه بانکلاته. این تپه بسیار قدیمی است و آثار دیواره‌ای از سنگ‌های سفید در آن دیده می‌شود و هم اکنون در زمین فرزندان علی محمد مهدیان واقع است.

تپه درجه: در مزرعه درجه در شمال بانکلاته

قلعه‌ها:

قلعه تاق: این قلعه در جنوب شرقی بالاجاده و در جنوب تاقبن واقع است که از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌باشد.

قلعه شاه نشین: این قلعه بر فراز چمازکوه واقع در مشرق بالاجاده قرار دارد قلعه‌ی شاه نشین مشرف به مناطق جلگه‌ای بوده و قلعه نشینان، آب مورد نیاز خود را از دو کیلومتری ارتفاعات رشته کوهی در جنوب با استفاده از پالانه‌های سفالی تامین می‌کردند. این پالانه‌ها که آثار آن هنوز هم پابرجاست نشانگر آن بود که آب مورد استفاده از چشمه‌ای در سمت جنوب به نام ریگ چشمه تامین می‌شد. در قلعه شاه نشین حوضی به ابعاد ۲*۲ متر و عمق

۱ متر بجا مانده است. آثار گل کاری و قبرستانی بر دامنه چماز کوه نشان از تاریخ کهن این قلعه دارد. این قبرستان به قبرستان گل ریز معروف است.

قلعه قصران: واقع در غرب بالاجاده و جنوب کردکوی، از قلعه های قدیمی و حاکم نشین دوران پیش از اسلام است و به جهت وجود چندین قصر، نام قصران گرفته است. دامنه ی کوهی که قصرهایی بر روی آن ساخته شده «قصرکشه» نام گرفت که به مرور زمان به «خرس کشه» و «خرس کشی» و بعد «خرس گوشی» تغییر یافت. قصر کشه به معنای دامن یا دامنه ی یالی است که بر بالای آن قصر یا قصرهایی وجود داشت.

قبرستان های قدیمی:

قبرستان هزار منزل: در جنوب شرقی دراز نو که بقعه ای با ساختمانی چوبی در آن قرار دارد. **قبرستان سبزه پوش:** که در قدیم محل دفن افراد متمول بوده و امروزه به ندرت مرده در آن دفن می کنند. این قبرستان بر دامنه یالی واقع شده و چشم اندازی بسیار زیبا دارد.

قبرستان تپه سر (لرگی): که آثار کمی از آن بجا مانده است.

قبرستان شاه نشین: که به نام گل ریز نیز معروف است.

قبرستان سزدار: در جنوب غربی محل.

قبرستان مزرعه کچف لنگه: بالای قبرستانی و پایین قبرستانی در مزرعه بالده.

قبرستان تاق امام = (تاق امام): پیش ترها محل دفن کودکان و طبقات فرودست بوده ولی اکنون قبرستان عمومی محل است. این قبرستان در جوار آبادی قرار دارد به طوری که در اطراف آن، خانه های مسکونی است.

قبرستان تاق بن: که به نظر یادگار عهد اوایل اسلام است.

پل ها:

خشتی پل: در جاده شاه عباسی و یادگار عصر صفوی در شمال غرب محل.

پل رضا شاهی: واقع در جاده قدیم کردکوی - گرگان (جاده رضا شاهی) که رود فصلی شرق بالاجاده از آن عبور می‌کند. این پل حدود ۵۰۰ متر از سه راه بالاجاده به طرف شرق قرار دارد.

جاده‌ها:

جاده شاه عباسی: واقع در شمال محل که متاسفانه در برخی نقاط به سبب تجاوز به حریم آن، به زمین زراعی تبدیل شده است.

جاده رضاشاهی: (جاده قدیم گرگان - کردکوی) در شمال جاده شاه عباسی که اکنون آسفالت شده است.

جاده باستانی: که از جنوب کردکوی و بانکلاته به نوردله و تمر تاش خل از شمال آبادی قدیم بالاجاده گذشته و پس از عبور از کنار تپه سزه پوش به طرف میاندره و شرق می‌رفت. تعدد آثار ثبت شده در فهرست آثار ملی ایران نیز نشانه‌ی دیگری از پیشینه فرهنگ و تمدن این آبادی است. تاکنون ۷ اثر تاریخی از روستای بالاجاده در فهرست آثار ملی کشور ثبت شده که ۴ اثر مربوط به تپه‌های باستانی بالاجاده، شامل:

«نرگس تپه» مربوط به دوره تاریخی و اسلامی که به شماره ۱۱۳۲۱ در مورخ ۱۰ بهمن ۱۳۸۳ در فهرست آثار ملی ایران ثبت شده است.

«تپه مُزایش» مربوط به دوره هزاره اول قبل از میلاد و تاریخی و اسلامی که به شماره ۱۱۳۲۳ در مورخ ۱۰ بهمن ماه ۱۳۸۳ در فهرست آثار ملی ایران ثبت شده است.

«تپه بانکلاته» مربوط به دوره تاریخی و اسلامی که به شماره ۳۰۹۹۸ در مورخ ۱۶ شهریورماه ۱۳۹۱ در فهرست آثار ملی ایران ثبت شده است.

«تپه بالده» مربوط به دوره پیش از تاریخ و تاریخی که به شماره ۳۰۹۹۹ در مورخ ۱۶ شهریور ۱۳۹۱ در فهرست آثار ملی ایران ثبت شده است.

دو خانه تاریخی این روستا هم ثبت ملی شده‌اند که عبارتند از خانه «خانم ننه باقری» به شماره ثبت ۲۰۰۵۷ مربوط به دوره پهلوی و خانه «صفرقلی هزارجریبی» به شماره ثبت ۲۰۰۳۳ که در ۲۲ آبان ۱۳۸۶ در فهرست آثار ملی ایران به ثبت رسیده‌اند.

یکی از آیین‌های مذهبی این محل نیز به عنوان «میراث معنوی» ثبت ملی شده است. «آئین عاشورایی نخل پا» بالاجاده به شماره ۶۸۱ در ۲۲ آذر ماه ۱۳۹۱ در فهرست میراث معنوی ثبت گردیده است.

مردم این روستا همیشه توجه ویژه‌ای به فرهنگ و دانش داشته‌اند، از سال ۱۳۰۹ که هنوز بسیاری از شهرهای ایران مدرسه نداشتند، در بالاجاده مدرسه افتتاح شد و اهالی این روستا از سال ۱۳۴۴ برای خود درمانگاه ساختند، در همین سال آب لوله کشی وارد خانه‌های روستا شد و اندکی بعد هم شعبات مراکز خدمات اداری همچون بانک‌ها، شرکت تعاونی روستایی، جنگل‌بانی و دبیرستان در این روستا دایر گردید. و پس از انقلاب اسلامی هم از روستاهای

پیش‌تاز فرهنگی - مذهبی شناخته می‌شود.

فعالیت‌های اجتماعی، علمی، فرهنگی و خدماتی در بین اهالی این ناحیه نیز برجستگی خاصی دارد. چندین تشکل فعال مدنی با اهداف مذهبی، علمی، فرهنگی و اجتماعی در نقاط مختلف توسط مردم این آبادی تشکیل شده و در حال فعالیت هستند که از جمله آنها می‌توان به تشکل فرهنگی - مذهبی بالاجاده‌ای‌های مقيم تهران، ری و اسلامشهر که جمعیت انبوهی از بالاجاده‌ای‌های ساکن این مناطق در برنامه‌های آن شرکت دارند، مجموعه فرهنگی - مذهبی بالاجاده‌ای‌های مقيم گرگان با بیش از ۲ هزار عضو و همچنین باید به ده‌ها تشکل فرهنگی، مذهبی، علمی و خدماتی در روستای بالاجاده اشاره کرد. به مدد همین سابقه و فضا امروز هزاران نفر از اهالی این روستا در سنین مختلف در بخش‌های علمی، فرهنگی، هنری، ورزشی، اجتماعی و ... در سراسر کشور و حتی خارج از ایران مشغول فعالیت هستند. در حوزه علوم اسلامی هم اندیشمندانی از این روستا برخاسته‌اند از جمله مرحوم آیت ا... شیخ حسن مهدوی که سالها در ایران و نجف از محضر اساتیدی هم چون سید ابوالحسن اصفهانی، میرزا نائینی، ضیاءالدین عراقی و میرزای آقای شیرازی تلمذ کرد و اجازه اجتهاد گرفت. همچنین مرحوم شیخ ابوالحسن فرخی که

روحانی مردم دار و ادیب و شاعر بود و آثاری را از خود به جای گذاشته است. مرحوم شیخ عبدالرحمان میقانی که سطح عالی حوزه و دانشگاه را طی کرد و به عنوان عضو هیات علمی دانشگاه مشغول تدریس و پژوهش بود که در در سنین جوانی دارفانی را وداع گفت و باید از حجه الاسلام

شیخ علی یزدی که اکنون بسیاری از فعالیت‌های فرهنگی و مذهبی این محل با تلاش و حضور ایشان اجرا می‌شود. بالاجاده اکنون دارای ۵ مسجد، ۷ هیات عزاداری و مذهبی در داخل روستا و ۴ تشکل فرهنگی و مذهبی در شهرهای دیگر است.

مردم این روستا در انقلاب اسلامی و دفاع مقدس هم نقش موثری داشتند، اهدای ۱۷ شهید در دوران دفاع مقدس و ده‌ها جانباز، آزاده و مجروح از افتخارات این روستاست.

تعداد تحصیل کردگان این روستا بسیار زیاد است و در بین آنان افرادی وجود دارند که منشاء خدمات علمی، فرهنگی و پژوهشی در گلستان و حتی کشور هستند، تاکنون صدها عنوان کتاب و مقاله علمی پژوهشی از آنان در رشته‌های مختلف منتشر شده است، کسانی هم چون مرحوم دکتر ابوالحسن شهواری، مرحوم دکتر جمشید قائمی و اساتیدی همچون کریم ا... قائمی، دکتر رمضان قائمی، علی دانشور، دکتر سید کاظم بنی هاشمی، دکتر سید قدیر حسینی، دکتر سید یعقوب جعفری، دکتر سید محمود جعفری، دکتر عزت ا... قائمی، دکتر مهدی قائمی، دکتر نورعلی فرخی، دکتر محمد رضا کاووسی و خانم‌ها عابدی و عشرستاقی و ... نام برد.

تشکل علمی و فرهنگی فارغ التحصیلان دانشگاه‌های داخل و خارج از جمله تشکل‌های فعالی است که اهالی تحصیل کرده این روستا آن را بنیانگذاری کرده اند و صدها مرد و زن تحصیل کرده عضو آن هستند و ضمن مشاوره دادن در امور عمرانی، فرهنگی و اجتماعی روستا به متصدیان اجرایی تاکنون دو همایش رشد و توسعه بالاجاده را در سال‌های ۱۳۷۶ و ۱۳۹۴ برگزار کردند که تأثیرات خوبی در روند توسعه روستا داشته و هم اکنون در حال برنامه ریزی برگزاری سومین همایش هستند.

وجود کتابخانه‌های متعدد از جمله کتابخانه‌های مساجد و آموزشگاه‌ها، دسترسی علاقمندان به مطالعه این روستا را به کتاب آسان کرده اما راه اندازی و فعالیت کتابخانه غیر دولتی فرهنگ که دارای بیش از ۱۵ هزار جلد کتاب و مجلات است فضای متفاوت تری را برای اهل فرهنگ و قلم این دیار ایجاد کرده است.

تهیه و چاپ نشریات در فضای فرهنگی بالاجاده سابقه دیرینه دارد و اهل قلم این روستا در طی سالیان گذشته نشریات روستایی از جمله سزدار، گلبرگ، چمتا، سورم‌سرا و دهها ویژه نامه مناسبی را منتشر کرده‌اند.

جوانان این روستا در رشته‌های ورزشی هم خوش درخشیدند، و تعدادی از آنها عضو تیم‌های ورزشی کشوری و استانی هستند و دانیال زمانی یکی از آنان است که در سال‌های ۲۰۱۴ و ۲۰۱۷ در رشته پرس سینه و پاورلیفتینگ قهرمان جهان شده است.

